

Kruis of munt

Jo Boer

K R U I S
OF
M U N T

2020 Prometheus Amsterdam

Getrouw gezet naar Jo Boer, *Kruis of munt*. A.A.M Stols, Den Haag 1949, zoals opgenomen in DBNL (2016), behoudens enkele evidente fouten.

De uitgever heeft getracht alle erven te achterhalen. Aan hen die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op enig recht, wordt verzocht contact op te nemen met Uitgeverij Prometheus, Postbus 1662, 1000 BR Amsterdam.

© 2020 Prometheus/erven Jo Boer

Omslagontwerp Tessa van der Waals

Foto omslag James Winspear/Millennium Images Ltd/ANP Foto

Foto auteur J.D. Noske, Nationaal Archief/ANEFO

Opmaak binnenwerk ZetSpiegel, Best

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 4617 7

I

HAAR MOEDER WAS 'PUK-STRUK'. Haar grootmoeder 'De Ka en de Kuuk', haar grootvader 'De Happerd'. Tenminste, dat was zoals zij naar binnen toe heetten. Naar buiten toe hadden ze andere, meer gangbare namen zoals Opa en Oma, en de verschillende, steeds verspringende namen voor Puk-Struk, die de woorden moeder, mammie of zelfs Maman op acrobatische wijze wisten te vermijden, voordat zij zich in latere jaren kristalliseren zouden tot dat koude woord Mama, waarvan de schelle, dubbele a-klank tot een bespotting werd en een hoon van alle zachtere gevoelens van eerbied en liefde.

De eerste, nog zeer vage herinnering, die nergens begon en ook nergens eindigde: twee mannen, die met een boekenkast op hun schouder een lange steile trap van een bovenhuis afliepen. Daarna donker, tot er ergens in een stadstuin een pruimeboompje stond met twee blauwende ovale pruimen er aan, in het midden gespleten door een diepere kloof van purper. Dan weer een duister; geen enkele herinnering, tot, merkwaardigerwijze, wéér een verhuizing, of liever een verhuizersstaking ditmaal: mannen, die vertrouwde tafels en fauteuils zó maar neerzetten op het schelpenpad tussen twee rijen iepen, waarachter verontwaardigde deftige gevels geschrokken en zeer misprijzend toekeken. Daarna een groepering van beelden, de adembenevende schoonheid van bloeiende morellen tegen donkere schutting, Oma in haar diepe rotanstoel voor het venster – en het rotan smaakte zo raar, wanneer je er, wat verboden was, op zoog –, sneeuwvlokken rond de brandende lantaarn voor het huis, en de verhoudingen van

het kind tot de huisgenoten, die zich in haar vijfde levensjaar beginnen af te tekenen: het bloemetjeskiezen 's morgens in bed, het ballonnetjesplukken van De Happerds jas, en heel vroeg reeds die zonderlinge verhouding tussen grootmoeder en kleinkind, waaraan iedere tederheid vreemd zou blijven, maar die vanaf het allereerste begin een lucide tegenspel was, een scherpzinnig en toch buiten het leven staand balspel, dat hieruit bestond, dat zij elkaar steeds weer de bal toewierpen en er zorg voor droegen, dat die bal nooit in andere handen dan de hare terecht zou komen. Een sierlijk bilboquet van de geest, vol gratie en meesterlijk gespeeld door een zeer oude vrouw en een heel jong kind.

De eerste herinneringen, die zich tot een doorlopende film aaneensloten, waren avondherinneringen: herinneringen van lamplicht, van een bloedrood tafelkleed met grijnzende figuren, van Puk-Struk, handen gevouwen in haar schoot, wezenloos starend in de reusachtige kelk van de oranje lampekap, van De Ka en de Kuuk achter witte papierbladen met glimmende grauwgrijze vlekken, waarin het kind nog geen landschappen en mensen te onderscheiden wist. Bekeek de oude vrouw deze beelden van 'Illustration', 'Tatler', 'sketch' en 'London News' werkelijk? Of zagen haar nog steeds scherpe ogen achter die beelden andere beelden, de hallucinerende beelden van haar eigen verminkte leven? Het zachte witte haar, wonderlijk jong gebleven ondanks de sneeuwige kleur en de substantie van hard geklopt eiwit, kroesde rond een rozig gezicht, fijn en zacht van trekken, op de neus na die groot en fors naar voren stulpte, sprekend van een latente, ongebruikt gebleven heerszucht. De ogen waren rond, blauw en kinderlijk, poppenogen in een nest van rimpels.

Het gelaat van haar grootvader, op de familieportretten afgebeeld als het masker van een boosaardige valse faun, zou het kind zich later niet meer herinneren; reeds lijdend aan aderverkalking leefde hij een leven apart, waarvan het organische meer merkbaar was dan het verstandelijke. Veel later eerst zouden zijn woorden, die bij zijn dochter tot een legendarische overlevering werden, een verwrongen beeld

van hem vormen, dat tot een valse munt zou gaan worden, een schijnwaarde, die nergens anders dan in de familie gangbaar was. Wat wèrkelijk van hem was blijven hangen in een kinderherinnering was zijn stem, die het kind op ieder moment van haar latere leven kon oproepen, een stem, die een magische kracht bezat in het afdreunen van mystieke woorden, die zéker een toverkracht bezaten: Annacondacopper, Bilitontin, Semarangjuanna, Semarangcheribon, en gevolgd door het gekriebel van grootmoeders pen over het grote boek van Recht en Rede, basis der Familie. Buiten woei de wind door de dubbele rij iepen van de Prins-Mauritslaan en verder nog door de kruinen van de Scheveningse Weg en de Bosjes. Na het uitspreken van zijn monotone toverformule stond De Happerd op om weer naar bed terug te gaan; zijn muilen klaptten als de vervaarlijke muilen van leeuwen, zodat de geborduurde blauwe bloemetjes op de voorstukken iets bijzonder giftigs kregen. Met een gebaar van zijn hand nam hij afscheid zonder een enkele, afzonderlijke groet. Ook die hand met de vele rossige vlekken en de dikke aderen als koorden zou het kind zich later nog heel duidelijk herinneren, omdat De Happerd haar soms toestond om de zegelring met het familiewapen te bewonderen, die in puur goud zijn ringvinger omvatte. Maar het duidelijkst bleven toch die nare ronde hielen in de handgebreide witkatoenen sokken, die haptten en beten als de muilen van zeer bloeddorstige boosaardige dieren. Hierom, en om de magische woorden, vreesde het kind haar grootvader, die zij onbarmhartig en verslindend vond, wat hij in feite ook was. Hieraan konden zelfs de luchtballonnetjes, die hij voor haar meebracht, één van iedere kleur geknoopt om de knopen van zijn gabardine regenjas, die hij winter en zomer droeg, niets veranderen. Dat de mensen op straat om hem lachten deerde Bruno Waringa niet. Zo intens was zijn hoogmoed van in de tropen rijkgeworden makelaar, dat hij nóch het gelach, nóch de jauwende, jellende woorden van de Scheveningse jongens uit de Keizerstraat leek te horen. Het kind vreesde deze ballonnen meer dan dat het ze bewonderde. Want 's avonds, even voor zonsondergang, knipte De Happerd pop-

pen uit krantenpapier, die hij vastbond aan de staartjes van de ballonnen. Dan wees hij het kind de touwtjes los te laten en de poppen zweefden omhoog, boven de schutting, boven de lijsterbes met de zingende lijster in top, boven de daken der Paulus-Buysstraat de hemel in. 'Je moet niet huilen. Morgen waren ze gerimpeld en dan konden ze niet meer de lucht ingaan.'

Het kind dacht, dat de poppen dan gerimpeld zouden zijn, oudgeworden net als De Ka en de Kuuk en het maakte haar heel treurig, als had De Happerd daarmee een misdaad tegen haar grootmoeder op het oog. Zij staaarde de wegvliegende poppen na, die anders dus gerimpeld zouden zijn, en de steeds kleiner wordende luchtballonetjes, waar de laatste stralen van de ondergaande zon mee speelden in een heroïsche opflakkering van rood, blauw en groen.

Had De Happerd eenmaal de kamerdeur achter zich gesloten, dan bleven de twee vrouwen en het kind achter in een stilte, die niet meer verbroken werd, anders dan door het omslaan van de bladen der tijdschriften. Om negen uur stond dan ook de grootmoeder op, haalde de kruiken uit het zijkastje van het buffet en zette water op. Dan was er in het vertrek nog dit: een kleine blauwe vuurbloem als een anemoon, het suizen van het gas en even later het zingen van het water. De drie kruiken stonden stil op een rijtje te wachten, twee grote en een kleine. Dan werden ze met een gorgelend geluid van klokkend water volgeschonken, Puk-Struk ontwaakte uit de vreemde levenloosheid, waarin de avond haar steeds gebannen hield, zij schroefde de kruiken dicht, terwijl De Ka en de Kuuk een blaker en een doos lucifers uit de keuken haalde. De blaker werd op tafel gezet, de kaars aangestoken en het electrisch licht uitgeknipt. De Ka en de Kuuk nam de blaker in haar hand, Puk-Struk volgde en daarachter kwam het kind. Van de achterkamer liepen zij zo in optocht naar de voorkamer. Het vlammetje danste op het steeltje en de schim van Oma's hand vloog, reusachtig vergroot, over de muren.

'Zijn de pinnen op de ramen, Alet?'

'Ja, Ma.'

‘Zijn de rolgordijnen tot onder-aan-toe dicht?’

‘Ja, Ma.’

‘Licht dan even bij onder de canapé. Is er niemand? Geen man?’

‘Niemand, Ma.’

‘Goed, Let.’

En de kleine processie van drie generaties sleepte haar kleine verzameling van drie verschillende angsten weer terug naar de achterkamer, en van de achterkamer naar de gang, en van de gang naar de vestibule.

‘Niemand in het gaskastje, kind?’

‘Nee, Ma.’

Dan klommen zij achter elkaar de trap op.

De grootmoeder noemde dit vreemde ritueel ‘diefjes-vangen.’ Het was ingesteld direct na hun aankomst in Holland, zogenaamd om het kleinkind gerust te stellen; maar in de sombere wereld van duizend angsten, die de levensatmosfeer van het kind uitmaakten, was geen plaats voor dieven of moordenaars. Doch gehoorzaam aan het ritme van haar beider diepe innerlijke gelijkenis, antwoordde het kind gedwee, iedere avond opnieuw op het: ‘Nu niet bang meer, Jopie?’ haar schuchter ‘Nee, oma.’

Kaars voorop liep De Ka en de Kuuk haar slaapkamer binnen.

De meiden, die het vreemde, avondlijke ritueel soms vanover de leuning van de zoldertrap gadesloegen, zeiden dan: ‘De oude Mevrouw wordt kinds.’

Misschien was het reeds in deze jaren zo met haar gesteld, maar wat de meiden niet wisten was dat deze kleine optocht der angsten het logische gevolg was van de eenzame nachten op Arendsburg doorgebracht en verder vermoedden zij zeker niet, dat bij de oude vrouw althans geen werkelijke angst aan deze vreemde ommegang ten grondslag lag. Want hierin waren de oude vrouw en het kind gelijk: haar angsten gingen dieper dan dieven of moordenaars. Instinctief wisten zij het leven meedogenlozer dan de dood, en wat zij van Aletta en Bruno te vrezen hadden was wreder dan welk gewelddadig sterven

dan ook. Neen, voor de oude vrouw was deze stille ommegang der angst en herinnering, een kortstondig terugdwingen als het ware van gelukkiger tijden. Want de eenzame maanden op Arendsburg, in de binnenlanden van Celebes, waren de gelukkigste tijd van haar vrouwenleven geweest.

Wanneer zij 's avonds afwezig bladerde in de 'Illustration' of de 'sketch' uit de leesportefeuille, waren het meestal de beelden van het thans verlaten en vervallen Arendsburg, die zij voor zich zag opdooimen: het strand met de koraalriffen, waar de felkleurige vissen doorheen schoten, de krokodillen, die op het achtererf kwamen en de orchideeën, die zij er gekweekt had in brokken holle boomstam. Geen angst voor haar echtgenoot, die zij heimelijk vreesde, vertroebelde deze maanden op Arendsburg, want het was na de financiële débâcle van Bruno. Hij was in Soerabaja voor de afwikkeling van zijn zaken, voor de opbouw van nieuwe mogelijkheden, het beheer en het toezicht over Arendsburg als vanzelfsprekend overlatend aan zijn vrouw. Zij was bewonderenswaardig van plichtsbetrachting. Zij hield de boeken bij, betaalde de lonen uit, controleerde de parels en de paradijsvogelveren, de vanille en het koromandelhout, dat vanuit nog diepere binnenlanden op de onderneming werd binnengebracht. En iedere avond nam zij de olielamp in haar hand en doorliep de opslagplaatsen, de bijgebouwen en het huis om te zien of niet weer een met kaja-poeti ingesmeerde naakte inlander zich verborgen hield op de bezitting, even rustig en even sereen als gold het hier het verjagen van een tjitjak uit de slaapkamer van de toenmaals tienjarige Alet. Zij waakte en zij zorgde in de gedegen ernst van een kind, dat speelt dat het volwassen is, voor het bezit van een man, die zij heimelijk vreesde en die zij, diep in het nimmer-uitgesprokene, eigenlijk haatte.

Er bestaat nog een foto van haar en van de tienjarige Alet op het bordes van Arendsburg. Zij draagt de sarong-en-kabaai, en het kroezende, kuivende, toen nog blonde haar is in een lichte wrong in de hals opgenomen; de voeten, waarop de aderen reeds zeer predominant, zijn in losse muilen gestoken. Naast haar staat Aletje in een

lange witte bébéjurk met gemillimeterd haar na de typhusaanval, waarvan zij nog maar net genezen is. Reeds op dat smalle en door ziekte aangetaste kindergezicht is de trieste ontevredenheid, de doel-loosheid te lezen, die in later jaren tot een kanker van haar geest zou uitwoekeren.

De oudste dochter Agatha, oudste ook der drie kinderen, was voor haar studie ondergebracht bij een bevriende familie in Soerabaja en de enige zoon, Charles, was als jong secretaris benoemd bij het consulaat in Buenos-Aires. Reeds was de romance tussen de twintigjarige Agatha en de jonge Robert Dutil de Roumersville zich aan het ontwikkelen, zonder dat de moeder op Arendsburg er van op de hoogte was.

Ook van Agatha bestaat er nog een oud portret; de reeds verbleekte ogen zijn er later met zwarte inkt ingetekend, wat aan het hooghartige en melancholieke vrouwengelaat een harde en wrede uitdrukking geeft, die het in feite niet bezeten moet hebben. Want de mond met de bijna té volle lippen is zeer zacht, en zeer sensueel van lijn, de neus recht met gevoelige fijn-afgetekende vleugels, en het voorhoofd hoog en nadenkend boven sterk geaccentueerde wenkbrauwen. Er ligt ook nog in de lade van het buffet een heliogravure, waarop zij tegen een hek staat afgebeeld, één van die onwaarschijnlijke fotografeer-hekken uit die tijd, afgewerkt met herderinnemant met nage-maakte bloeiende geraniumranken, die wulps naar beneden kronke-len. Haar rijzige gestalte is zeer zuiver van vorm, opwaartsstrevend in een hoogmoed, die later van geen wijken zal weten. Alles wat edel en nobel is lijkt geabsorbeerd door die jonge vrouwengestalte – en het is kenmerkend, dat men altijd over Agatha zal spreken als over een jonge vrouw en zelden of nooit als over een jong meisje – terwijl er voor de jonge Charles Everhart Marius, haar broer, die op de heliogravure op een houten tuinbankje naast haar zit, weinig edels meer over is. Het lijkt de beeltenis van een verwaten Pruisische jonker; bolbleek gezicht, nauwe, tot spleetjes verknepen oogjes, die een tegenspel vormen van de knooppjes van zijn hoge laarzen, een kleine ronde zoenmond onder de zeer lange, dun-opgedraaide knevel. Zijn handen

rusten op een stijve canotier en tegen zijn knie geleund staat een wandelstok met Duitse doggeknop, gesneden uit hout van het Schwarzwald. De gezichten van deze vijf mensen van gelijke stam, Bruno, zijn vrouw Johanna en zijn drie kinderen Agatha, Charles en Aletta, vertonen bijna geen gelijkens met elkander, terwijl toch Bruno en Johanna volle neef en nicht waren. Johanna: klein en tener kinderfiguurtje van een naïeve *élégance*, met goudblond kroezend haar rond een zachtblond gezichtje; Bruno: mager en knoestig, een ascetengezicht met felle roofvogelogen, zeldzaam genadeloos en toch dom van uitdrukking, zoals een dierenblik kan zijn, een dunne verbeteren mond en de stijve, stramme houding van de militair of de geboren heerser; Agatha: een zeer hooghartige mooie vrouw, wier ovaal gezicht met de sombere groene ogen en het sluike in het midden gescheiden haar reeds vroeg het stempel zal dragen van een onvermijdelijke tragiek; Charles: verwaten en dom, en toch ook, onmerkbaar haast nog, reeds aangevreten door de verrotting ener melancholie, die ook zijn eenzaam einde zeer bitter zal maken; Aletje: mager en ziekelijk kinderaapje met de grote oren afstaand van een kaalgeschoren kopje. In háár zal de hereditaire melancholie het diepst invreten en het ziekelijkst verkankeren; maar haar mateloos egoïsme zou die melancholie weten aan te wenden tot een martelwerktuig voor anderen – zoals ook haar vader Bruno dat wist te doen – en hierdoor zou zij zichzelf sparen voor het vreselijk einde van Charles en Agatha, maar haar leven zou als een donkere dreiging komen te hangen boven de levens van hen, die van haar afhankelijk zijn.

Neen, Johanna op Arendsburg wist nog niets van het bestaan zelfs van de jonge Robert Dutil de Roumersville, vermoedde niets van de heimelijke samenkomsten van Agatha en de mooie sinjo in wie Javaans, Armeniaans en Frans bloed zich verenigd hadden tot sensuele Oosterse schoonheid. ‘Ardjoenoh’, noemden de vrouwen en meisjes van Soerabaja hem in vleiende spot, en het was waar, dat hij in starre gelaatsuitdrukking en glijdende gebaren – of was het gebarenspeel – op de gouden wajangpop van de Indische schaduwspelen zeer geleek.

Voor wie haar werkelijk kenden – en het zou menigeen in verbazing hebben gebracht te weten hoevelen van de vlinderachtige, citroengele nonnahtjes, van de sirih-kauwende, kaartspelende, waarzeggende half Javaans of Chinees, half Europese vrouwen een instinctieve en zeer diepgaande kennis bezaten zoniet van het menselijk hart, dan toch van het spel der menselijke begeerten – lag het voor de hand, dat deze hooghartige, vroegrijpe jonge vrouw, met voorbijzien van de vrolijke adelborsten op Sociëteit ‘Modderlust’, deze jonge zwoele Indo zou kiezen, in wie de mateloze en roekeloze trots van de Franse adel, van de avonturier en van de Javaanse sultانات verenigd was, maar die haar vader, in Westerse minachting voor alles wat Javaans, Chinees of Armeniaans was, een nietsnut, een schoelje en een parasiet zou noemen. De oververzadigdheid van een oud en zondig geslacht in haar ging, met voorbijzien van vrolijkheid en jeugd, recht op haar doel af: de diepe zinnelijkheid van het Oosterse ras, de lichamelijke wellust, die een tijdelijke verdoving der melancholie betekende, en de mystiek van een beschaving, gelijkwaardig aan de hovaardige Europese cultuur, die bovendien nog volkomen bij de slechts op het vergaren van rijkdommen ingestelde Indo-Europeaan ontbrak en deze zelfs in veel overtrof. En verder was er het vermogen van de jonge Robert Dutil de Roumersville, middelste zoon van een suikerfamilie in het Djokjase, die hun verhouding vanaf het allereerste begin vergemakkelijkte. Want Agatha, in haar hoogmoedige trots, die zowel voor haar vader als voor haar moeder onbegrijpelijk zou blijven – en zelfs in het tegendeel zou worden omgezet – had van het allereerste begin af alle schepen achter zich verbrand, en zich zonder nadenken of terughouding aan haar jonge minnaar gegeven, gedreven enerzijds door haar zware zinnelijkheid, anderzijds omdat iedere terughouding, iedere berekening en iedere vorm van gierigheid vreemd was aan een karakter, dat, als uit een onuitputtelijke bron, steeds zou geven en nimmer zou nemen.

Het is waar, dat ieder toezicht, iedere raadgeving ontbrak; Bruno werkte dag en nacht om orde op zijn zaken te stellen. En zó terugge-

trokken leefde hij in die jaren, volgend op zijn financiële krach, dat de gefluisterde toespelingen, die in Soerabaja de ronde begonnen te doen, hem niet bereikten. Zó intens was zijn minachting voor alles wat Javaan of kleurling was, dat hij nooit enig geloof aan deze insinuaties geschonken zou hebben, in de zekerheid dat een dochter van hém nooit haar blik zelfs zou richten op een Oosterling. En Johanna op Arendsburg was niet alleen mijlen en mijlen van dit oudste kind verwijderd, zij dacht in die jaren op Arendsburg bijna nooit aan haar kinderen, die afwezig waren, hoewel zij ze iedere avond per brief trouw verslag zou uitbrengen van haar uiterlijke wederwaardigheden. Maar zó lang had zij onafgebroken onder de druk van Bruno geleefd, dat de periode van haar eenzaamheid op Celebes een periode was van een wonderlijke zorgeloosheid, van een gedachteloosheid eigenlijk, die alles wat tot het bestaan van Bruno behoorde op een afstand te houden wist. Zij was als een kind, een bijna veertigjarig kind, dat de wereld van vogels, bloemen en dieren om zich heen voor de eerste maal ontdekt, en daarop reageert, en zich nooit afvraagt, wat de toekomst haar brengen zal, omdat die toekomst niet bestaat. Zo zijn haar brieven uit die tijd van een kinderlijke argeloosheid, een verbazing en een verrukking over de tropische weelde, over de onverwachte vrijheid, een onverwacht en zeer zelfstandig gevoel voor humor, die zich daar voor het eerst kenbaar maakt, maar die in latere jaren, toen haar geest door teveel leed en onzekerheid vertroebeld was, in een soort persoonlijke galgenhumor zou omslaan, die haar naasten zou ergeren en vreemden verrast zou doen opzien over de scherpe en heldere zienswijze, die weliswaar buiten het kader der normale verhoudingen viel, doch ontegenzeglijk juist van inzicht was.

Wanneer, afwezig starend over de beelden van ‘Illustration’ en ‘Tatler’, de beelden van Arendsburg zich zullen versomberen, en het schone trotse gelaat van Agatha, – van de Agatha uit die verre dagen, dat een Spaans religieus schilder tot verrukking zou hebben gebracht, – de koralen en orchideeën op de achtergrond drijft, dan komt dat door-

dat in deze zonderlinge vrouwenfiguur, in wie Johanna nooit haar dochter heeft erkend, – behalve dan door de mateloosheid van leed, die dit kind in haar op te roepen weet, – de sleutel ligt tot hun aller haat, tot hun aller verwording, tot hun aller dodelijke angst en verleiding tot het perverse. Zelfs het kind, zelfs Alets kleine Jopie, welkend bloemetje tussen volwassenen, zal niet ontkomen aan de dreiging, die het lot van Agatha over hun aller levens heeft geworpen; zij is het die later in een meedogenloze strijd met Aletta het zoenoffer zal moeten worden voor een misdaad, die hen allen meeslepen zal naar een hel op aarde, naar een leven, waarboven de dood verre te verkiezen zou zijn geweest.

Het is het bewijs van het scherpe inzicht ener kindse oude vrouw dat Johanna dit noodlot onvermijdelijk wist voor haar enig kleinkind, en dit kleinkind door het sierlijk gespeelde bilboquet van de geest voorbereidde op de strijd, door er reeds van meet af aan iedere sentimentaliteit en ieder medelijden-met-zichzelf aan te onttrekken, en hiermede Aletta haar belangrijkste wapens ontnam, nog voor de strijd werkelijk begonnen was. De acrobatie en de soepele sprongen van Johanna's vreemde geest leerden het kind een situatie onder alle omstandigheden en uit alle gezichtspunten onder het oog te zien, van de meest onverwachte en immorele af tot aan de meest bezadigde en filosofische toe. Zo leerde het kleine meisje al vroeg aan te vallen vanuit de meest onverwachte hoeken en een aanval af te weren met een vroegwijs woord, dat door onverwachtheid van waarneming te kwetsen wist. Het was een kindse oude vrouw, die haar klaar maakte voor het leven, die haar te verdedigen wist nog vóór de eerste aankondigingen van de strijd voor andere oren hoorbaar waren.

*

Wanneer de atmosfeer in de avondlijke kamer te verstikkend dreigde te worden, dan dook het kleine meisje onder in de beschuttende grot van het rode tafelkleed en de vier tafelpoten. Daar was het kamertje

van de schoenen. Daar zaten de zes schoenen netjes twee aan twee op hun stoeltjes, de Fluweeltjes, bij afkorting 'De Weekjes', van Oma, de muilen met de blauwe bloemetjes, of anders 'De Dikke Dieren' van Grootvader, waar het kind bang voor was, en de slimme knoop-schoentjes met hun heldere oogjes van Puk-Struk. Het kind ging in het midden zitten, maar toch zover mogelijk van de happende muilen of 'De Dikke Dieren' af. Zij trok haar benen op, sloeg haar handen om haar knieën en keek. De schoenen zaten heel stil en heel braaf en bewogen zich haast niet. De 'Weekjes' zoetelijk en bang tegen elkaar aangedrukt onder hun gespen van zwarte gitkraaltjes, de muilen of 'De Dikke Dieren' in aanvalshouding ver van elkaar af, als hadden zij tussen zich in een val gezet, en de 'Knoopjes' van Puk-Struk roerloos en slim, en alles in zich opnemend wat er onder tafel gebeurde. Op één van die avonden, een Zaterdagavond was het, hoorde het kleine meisje De Happerd zeggen:

'Augusta zei me, dat jullie vanmiddag samen uit zijn geweest. In de koets nog wel. Waar zijn jullie zo heen geweest, als ik vragen mag?'

Een stilte. De Fluweeltjes bewogen niet, bleven netjes en roerloos zitten, maar de Knopen schuifelden heen en weer in de donkerrode schemering en hun oogjes fonkelden van ontzetting. Wat ging er nu gebeuren?

'Aletta en ik hebben Agaath een bezoek gebracht.'

'Je weet, Johanna, dat ik dat ten strengste verboden had.'

Weer een stilte. Vijandiger nog dan de eerste. Dan Oma's stem, heel zacht en heel melodieus:

'Het is gek, dat ik dat verkeerd begrepen had, Bruno. Ik wilde niet tegen je wensen ingaan. Ik had juist gedacht hierin te handelen naar jouw wil. Ze is toch jouw kind?'

Weer een lang zwijgen. Het kind onder de tafel streelde heel zachtjes met haar handje over de neuzen van de 'Weeltjes'. De 'Weekjes' zijn net hertjes, dacht het. Net zo mooi en zo lief als de hertjes uit de Hertekamp in het bos. Dan De Happerds stem, aarzelend, en heel anders dan anders: